

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล

An Integrated Model of Buddhist Propagation in the Digital Age

1. สันติราษฎร์ พวงมลิ, 2. พระเมธาวิณัยรส
1. Santirat Phuangmali, 2. Phramedhavinayaros

1. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์

1. Mahamakut Buddhist University

2. Chulabhorn Royal Academy

Author E-Mail: santirat.phu@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล 2) บูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล และ 3) นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน ซึ่งได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลประกอบด้วยการใช้สื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยี ดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารธรรมะ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และ ดิจิต็อก เป็นต้น เพื่อเข้าถึงผู้คนได้อย่าง รวดเร็ว มีการสร้างเนื้อหาในรูปแบบที่แตกต่างเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์

2. บูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล เน้นการบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ บูรณาการการเผยแผ่แบบองค์รวม บูรณาการการเผยแผ่เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง และบูรณาการการเผยแผ่ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่

3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสื่อสังคมออนไลน์ที่สร้างความมีส่วนร่วมจากเนื้อหาที่น่าสนใจ การสร้างเว็บไซต์และบล็อกเพื่อสื่อสารข้อมูล การจัดสัมมนาออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อเข้าถึงผู้คนทั่วโลก รวมถึงการรักษาความถูกต้องและเหมาะสมของเนื้อหาเพื่อรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: 1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; 2. บูรณาการ; 3. ยุคดิจิทัล

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) study methods of disseminating Buddhism in the digital age 2) integrate the dissemination of Buddhism in the digital age and 3) present an integrated model of Buddhist dissemination in the digital age. This research is qualitative, collecting data from relevant documents and in-depth interviews with 15 key informants selected purposively. The data were analyzed using descriptive content analysis.

The research found that:

1. Methods of disseminating Buddhism in the digital age include using social media and digital technology as the main tools for communicating Dhamma, such as Facebook, YouTube, and TikTok, to reach people quickly. Content is created in various formats to enhance learning through online media.
2. The integration of Buddhist dissemination in the digital age emphasizes creative integration, including holistic dissemination integration, integration aimed at practical application in real life, and integration through modern communication technology.
3. The integrated model of Buddhist dissemination in the digital age includes using modern technology for effective communication, creating engaging social media content that encourages participation, developing websites and blogs to communicate information, organizing online seminars to exchange experiences, using English to reach people worldwide, and maintaining the accuracy and appropriateness of content to preserve the essence of Buddhism.

Keywords: 1. Buddhist propagation; 2. Integrated; 3. Digital age

บทนำ

พระพุทธศาสนามีประวัติการเผยแผ่ยาวนานกว่า 2,500 ปี โดยอาศัยการถ่ายทอดคำสอนผ่านพระสงฆ์ และพุทธบริษัทด้วยวิธีการดั้งเดิม เช่น การเทศนาและการสั่งสอน จนสามารถหยั่งรากลึกในสังคมมนุษย์ได้อย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลได้เปิดโอกาสใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงสาธารณชนได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของพระพุทธศาสนาที่มุ่งประโยชน์สุขของมนุษยชาติ (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ), 2540)

แม้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลจะมีความแพร่หลายผ่านสื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มต่าง ๆ แต่ยังมีขาดรูปแบบการเผยแผ่ที่เป็นระบบและบูรณาการอย่างชัดเจน การเผยแผ่จำนวนมากยังเน้นการสื่อสารข้อมูล มากกว่าการสร้างการเรียนรู้และการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติจริง อีกทั้งผู้รับสารในสังคมดิจิทัลมีพฤติกรรมการรับข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงเกิดความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับบริบทดังกล่าว (พิรงรอง รามสูต รัตนันท์, 2557)

การสังเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล โดยอาศัยการวิเคราะห์แนวคิด หลักการ และแนวทางการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมปัจจุบัน การวิจัยมุ่งเสนอรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาในช่วงเวลาปัจจุบันและรองรับการพัฒนาในอนาคต (พระครูวินัยธรปัญญา ปณฺณวโร (ศรีสมุทร) และ บุญเตือน ทรัพย์เพชร, 2564)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่วางวิสัยทัศน์ (Vision) ไว้ว่า “ร่วมพัฒนาพลเมืองโลก ด้วยการผดุงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่มั่นคง ให้ดำรงอยู่ในฐานะโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของมนุษย์ในอนาคต” มีเป้าหมายสำคัญในการเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาและเป็นประตูสู่แก่นแท้ของพระสัทธรรม เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตวิญญาณสติและปัญญาของศาสนทายาทและพลเมืองโลกเพื่อเสริมสร้างสังคมตามวิถีพุทธและเน้นการยกระดับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาสู่การเผยแพร่ในระดับสากลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพ.ศ. 2564-2568, 2568) ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมยุคดิจิทัล จึงได้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อให้

สอดคล้องกับแผนการพัฒนามหาวิทยาลัย และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้าง ศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ในหัวข้อ “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล” ต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 2) เพื่อบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูป/คน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) ได้แก่ การวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (In-depth Understanding) ต่อปรากฏการณ์ และบริบทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างข้อสรุปเชิงพรรณนา (Descriptive Conclusion) และ นำเสนอรูปแบบ (A Model) ที่เป็นผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

แหล่งข้อมูล (Data Sources) ได้แก่ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1) ข้อมูล เอกสาร (Documentary Data) ได้จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี เอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและใช้ในการเปรียบเทียบวิเคราะห์ 2) ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ข้อมูล สังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และตีความข้อมูลเชิงพรรณนา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การกำหนดและการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ถูกกำหนดขึ้น โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติหลัก 3 ประการคือ 1) เป็น ผู้ปฏิบัติงานและมีประสบการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี หรือสื่อดิจิทัล และ 3) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการที่มีความเข้าใจในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการ สื่อสารสมัยใหม่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีจำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วยพระนักเทศน์และนักวิชาการ ซึ่งสอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การรับรองด้านจริยธรรม (Ethical Consideration) ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการใช้ข้อมูล สิทธิในการปฏิเสธการให้ ข้อมูล รวมทั้งการรักษาความลับและการปกปิดตัวตนของผู้ให้ข้อมูล (Confidentiality and Anonymity) และ ใช้ข้อมูลเพื่อการวิจัยเท่านั้น

3. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ชนิดของเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Schedule) โดยมีรูปแบบเป็นกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อให้สามารถ ปรับเปลี่ยนคำถามให้เข้ากับบริบทและความเชี่ยวชาญของผู้ให้ข้อมูลแต่ละท่านได้ แต่ยังคงครอบคลุมประเด็น หลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ 1) การสังเคราะห์กรอบคำถาม ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างเข้มข้น เพื่อกำหนดประเด็นและตัวแปรในการสร้างคำถามสัมภาษณ์ 2) การตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity Check) นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงเบื้องต้นแล้วไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ (Expert Panel) จำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้องเหมาะสม ความครอบคลุมของประเด็น และรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุง 3) การปรับปรุงแก้ไข นำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขคำถามในแบบสัมภาษณ์ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ที่สุดก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุม มีการขออนุญาตโดยการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานต้นสังกัดของผู้ให้ข้อมูล หรือขออนุญาตโดยตรงจากผู้ให้ข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยชี้แจงหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของงานวิจัย และวิธีการเก็บข้อมูลให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รับทราบอย่างละเอียดก่อนเริ่มการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ภาคสนาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) บันทึกเสียง (Audio Recording) และบันทึกภาพ (Video/Photo Recording) พร้อมทั้งมีการจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) เพื่อเก็บข้อมูลพฤติกรรม กิริยาท่าทาง และบรรยากาศโดยรอบ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการแปลความหมาย

5. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นคงของข้อมูล (Trustworthiness) ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) อย่างเคร่งครัด ได้แก่ 1) วิธีการแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) เป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จาก คำพูด (การถอดเทปสัมภาษณ์) กับ พฤติกรรม (บันทึกภาคสนามที่บันทึก กิริยาท่าทาง และบรรยากาศ) เพื่อประกอบการแปลความหมายเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กับข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสาร/วรรณกรรม เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลเชิงทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์ 2) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยทบทวน (Reviews Triangulation/Member Check) นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปและการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูล อ่าน ตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้อง เพื่อให้แน่ใจว่าการตีความของผู้วิจัยสอดคล้องกับความเป็นจริงและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด 3) การสอบทานข้ามกลุ่ม (Peer Debriefing/Cross-Group Validation) มีการสอบถามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มในคำถามเดียวกัน เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสอดคล้องกันของข้อมูลระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการทำเช่นนี้ ทำให้เชื่อมั่นได้ว่า ข้อมูลที่ได้รับมีความครอบคลุมและเพียงพอต่อการพรรณนาวิเคราะห์และอธิบายเพื่อลงข้อสรุปผลการศึกษา

6. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และ การจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ตามขั้นตอน โดยมีการจัดการข้อมูล ถอดเทปสัมภาษณ์และจัดระเบียบข้อมูลทั้งหมด ตามขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 (ทบทวนเอกสาร) ทบทวนวรรณกรรม จากข้อมูลเอกสาร วิทยานิพนธ์ ตำราที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์และการตีความ ขั้นตอนที่ 2-3 (วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน) นำข้อมูลจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้น/แบบสอบถามสำรวจสภาพมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 และจำแนกตามลักษณะกลุ่มตัวอย่าง ขั้นตอนที่ 4-5 (วิเคราะห์บูรณาการ) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระนักเทศน์และนักวิชาการมาวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์และหาแนวทางการบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ขั้นตอนที่ 6 (วิเคราะห์รูปแบบ) วิเคราะห์แนวทางทั้งหมดเพื่อ

สังเคราะห์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ขั้นตอนที่ 7 (นำเสนอผล) นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัลตามวัตถุประสงค์ที่ 3

7. สรุปและอภิปรายผล

ดำเนินการสรุปและอภิปรายผลการวิจัยในภาพรวม โดยเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เข้ากับหลักการทางพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำไปสู่การเสนอแนะต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลแสดงให้เห็นถึงการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการเข้าถึงหลักธรรมและกิจกรรมทางศาสนาอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง มีการจัดประเภทสื่อออนไลน์หลายประเภท เช่น Social Networking (Facebook, Instagram) สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น, Video Sharing (YouTube, TikTok) ที่ช่วยในการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบวิดีโอที่น่าสนใจ, และ Messaging (LINE, WhatsApp) สำหรับการพูดคุย การใช้ Content Platforms เช่น บล็อกและพอดแคสต์ช่วยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระธรรมอย่างสะดวก การเผยแผ่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการนำ AI มาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลและตอบสนองผู้รับสาร การประยุกต์ใช้อินเทอร์เน็ตไม่เพียงแต่เพิ่มการเข้าถึงผู้คน แต่ยังสร้างความร่วมมือในเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา ทำให้การเผยแผ่มีความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ผลการบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า การบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลเป็นการปรับรูปแบบการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญ โดยอาศัยการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสาร การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และการเลือกใช้ช่องทางที่เหมาะสม เช่น เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ การสร้างเนื้อหาคุณภาพในรูปแบบวิดีโอ บทความ และอินโฟกราฟิกที่เข้าใจง่าย ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการเข้าถึงหลักธรรม การใช้แพลตฟอร์มหลากหลาย ช่วยให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวาง โดยเฉพาะเยาวชน นอกจากนี้การสร้างชุมชนออนไลน์และการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ผ่านระบบ E-Learning ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลความสนใจของผู้รับสาร ช่วยให้สามารถปรับปรุงเนื้อหาและนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. ผลการนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการสื่อสารหลักธรรมผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการเข้าถึงทั้งด้านการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ รูปแบบการเผยแผ่ประกอบด้วยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram และ Twitter เพื่อเผยแพร่เนื้อหาและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร การผลิตเนื้อหาวิดีโอผ่านแพลตฟอร์ม เช่น YouTube และ Facebook Live ช่วยให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจและสามารถโต้ตอบได้แบบเรียลไทม์ การจัดทำเว็บไซต์หรือบล็อกทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ ข่าวสาร และสื่อการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การจัดสัมมนาออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มประชุมทางไกลช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจจากหลากหลายพื้นที่เข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างชุมชนออนไลน์ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันและการปฏิบัติธรรมในชีวิตจริง นอกจากนี้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ช่วยวิเคราะห์ความสนใจของผู้รับสาร ปรับปรุงคุณภาพเนื้อหา และแนะนำสื่อที่เหมาะสม การใช้ภาษาอังกฤษในการเผยแผ่ช่วยขยายการเข้าถึงในระดับนานาชาติ ทั้งนี้ การเผยแพร่เนื้อหาควรอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความรับผิดชอบ และจริยธรรม เพื่อรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและสร้างความน่าเชื่อถือในสังคมดิจิทัล

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล มีประเด็นในการอภิปรายจำแนกวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. จากการศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลได้มีการสำรวจความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่างเผยแพร่ให้เห็นแนวทางและผลกระทบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังนี้ 1) การใช้แพลตฟอร์มอย่าง Facebook, YouTube, Instagram และ TikTok ช่วยให้คำสอนเข้าถึงง่ายและรวดเร็ว โดยวิดีโอคลิปสั้นและสารคดีเป็นเครื่องมือดึงดูดกลุ่มวัยรุ่นและคนรุ่นใหม่ได้ดีขึ้น 2) การเขียนบทความธรรมะที่เข้าใจง่าย พร้อมใช้ภาพอินโฟกราฟิกหรือคำคม ช่วยจัดระเบียบข้อมูลและสร้างแรงจูงใจให้ผู้สนใจเข้าถึงง่ายขึ้น 3) การจัดกิจกรรมผ่านวิดีโอคอนเฟอเรนซ์เปิดโอกาสในการเข้าร่วมแบบโต้ตอบ โดยไม่จำเป็นต้องเดินทาง ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การเผยแพร่ควรดำเนินด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อรักษาความน่าเชื่อถือและป้องกันการบิดเบือนคำสอน 5) การนำ AI มาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลและตอบคำถาม ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแพร่ 6) ความร่วมมือในด้านการพัฒนาเนื้อหาคุณภาพ การใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ และการบริหารจัดการสังคมออนไลน์ เป็นกุญแจสำคัญในการทำให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงและสร้างคุณค่าในชีวิตคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับพระครูวินัยธรปัญญา ปณณวโร (ศรีสมุทร) และ บุญเตือน ทรัพย์เพชร (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลของคณะสงฆ์ไทย จึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น ควรจัดให้มีการฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณร และพุทธศาสนิกชนที่สนใจ เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต ในการเข้าถึงและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเครือข่าย การส่งข้อมูลไร้พรมแดน ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นศูนย์การศึกษาเผยแพร่ พระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-Learning รวมถึงจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย และเป็นที่ตั้ง ของศูนย์การเรียนรู้ การจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น ในเฟซบุ๊ก, ไลน์, ยูทูบ, และเว็บไซต์, โดยใช้เป็นทำภาพนิ่ง สื่อวิดีโอสั้นหรือไลฟ์สด กิจกรรมที่วัด เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานวันอาสาฬหบูชา งานสวดมนต์ข้ามปี เป็นต้น อีกทั้งควรสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความข้อธรรมให้เข้าใจง่าย เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้ฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลที่สามารถเข้าถึงสื่อสารสนเทศได้เป็นข้อคิด คติธรรม ละเว้นจากการทำความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และประพฤติปฏิบัติธรรม ตามหลักคำสอนในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข และสอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล) (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล” เป็นวิจัยเชิงเอกสารโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมในยุคดิจิทัล (2) เพื่อศึกษาผลกระทบยุคดิจิทัลที่มีต่อพระพุทธศาสนา (3) เพื่อเสนอแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสม กับสังคมยุคดิจิทัล โดยการศึกษาจากเอกสารแล้วนำมาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแพร่นั้นมี 7 ประการ (1) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม (2) สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ (3) สอนด้วยอุปการณเสริม (4) สอนตรงจุด (5) สอนตามพอดีเท่าที่จำเป็น (6) สอนมีเหตุมีผล (7) สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกนำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยายพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

2. การบูรณาการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล พบว่า การบูรณาการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลแสดงให้เห็นว่ามีหลายปัจจัยที่สำคัญในการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเข้าถึงผู้คนในหลากหลายกลุ่มเป้าหมายและการดำเนินการตามข้อค้นพบหลัก ๆ สามารถ

อภิปรายได้ดังนี้ (1) การใช้สื่อออนไลน์ ส่งเสริมการเข้าถึงหลักธรรมอย่างหลากหลาย โดยใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (2) การสร้างเนื้อหาคุณภาพ ผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิดีโอและบทความ ช่วยดึงดูดความสนใจและความเข้าใจ (3) การเข้าถึงผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสม เช่น Facebook และ YouTube เพื่อติดต่อกับกลุ่มเยาวชน (4) การสร้างชุมชนออนไลน์ สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน (5) เทคโนโลยี E-Learning และ AI ทำให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเนื้อหาตามความต้องการได้ (6) รูปแบบใหม่ ๆ การใช้วิดีโอสารคดีและกิจกรรมออนไลน์ดึงดูดความสนใจ (7) รวบรวมความคิดเห็น ปรับปรุงกลยุทธ์ตามความต้องการของผู้ใช้งาน (8) ความร่วมมือกับองค์กร สร้างศักยภาพในการเผยแผ่ให้เข้าถึงสาธารณชนได้มากขึ้นการบูรณาการเหล่านี้ ช่วยให้พระพุทธศาสนา ยังคงมีอิทธิพลและเข้าถึงผู้คนในทุกยุคสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับพระมหาสุชาติ จิรสัทโธ (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันอย่างสะดวก รวดเร็วและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและวิธีการที่ใช้ในการเผยแผ่ประกอบไปด้วย 1) การสอนแบบสากัจฉาหรือการสนทนา 2) การสอนแบบบรรยาย 3) การสอนแบบตอบปัญหา และ 4) การสอนแบบวางกฎข้อบังคับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกลวิธีหรือเทคนิคในการสื่อสารไม่ว่าจะผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันมีวิธีการหลายวิธีในการสื่อสารทั้งวิธีการพูด วิธีการเขียน เป็นต้นจะต้องมีพุทธวิธีในการสื่อสารโดยเริ่มจากปรัชญาขั้นพื้นฐานสำคัญในการเข้าถึงและ เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางในโลกออนไลน์ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อ สังคมออนไลน์ ทำให้เข้าใจกระบวนการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น Facebook และ YouTube เป็นต้น และสอดคล้องกับ วสุพัชร์ วาฤทธิ์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทยยุคปัจจุบัน” เป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ คือ เป็นทางการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลัก ซึ่งมีรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นข้อมูลสนับสนุนโดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) รูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในภาพรวม พบว่า ควรใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นช่องทางการสื่อสารออนไลน์ และนำเสนอด้วยภาพวิดีโอ โดยใช้การสื่อสารผ่านเว็บไซต์แบบไม่พร้อมกันระหว่างบุคคลกับหลายคน ด้านเนื้อหาที่ต้องการเปิดรับคือ ข่าวสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการในการสื่อสารเป็นหลัก

3. การนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล คือ การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลได้กลายเป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำเสนอและสื่อสารหลักธรรมพระพุทธศาสนา โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อเข้าถึงผู้คนในหลายกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในแง่ของวัย ประสบการณ์ และความสนใจ บทความนี้จะอภิปรายถึงรูปแบบหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลที่สำคัญและมีประสิทธิภาพตามผลการวิจัยที่ได้ทำการศึกษา ดังนี้ 1) การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ในปัจจุบัน สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram และ Twitter ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนที่หลากหลายและขนาดใหญ่ ตั้งแต่เยาวชนจนถึงผู้สูงอายุ การสร้างกิจกรรมและเนื้อหาที่ส่งเสริมความมีส่วนร่วมจากผู้ติดตาม 2) การผลิตเนื้อหาวิดีโอ การสร้างเนื้อหาวิดีโอได้รับความนิยมมากในยุคนี้ เนื่องจากสามารถนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่น่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่าย มีการใช้เสียง ภาพ และกราฟิกที่ดึงดูดผู้ชม วิดีโอสำหรับบรรยายธรรม การอภิปราย หรือการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้สามารถเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มอย่าง YouTube และ Facebook Live ทำให้การเข้าถึงข้อมูลเป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว 3) เว็บไซต์รายงานและจัดเก็บข้อมูล การสร้างเว็บไซต์หรือบล็อกที่มีการออกแบบอย่างมืออาชีพสามารถนำเสนอข้อมูล

หลักการและบทความที่เกี่ยวข้องให้กับผู้สนใจได้อย่างรวดเร็ว 4) การจัดสัมมนาออนไลน์ การใช้แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ เช่น Zoom หรือ Microsoft Teams เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้าร่วมสัมมนาเกี่ยวกับหลักการและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้อย่างกว้างขวาง 5) การสร้างชุมชนออนไลน์ การสร้างฟอรัมออนไลน์หรือกลุ่มในแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเป็นช่องทางที่ช่วยให้ผู้คนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมร่วมกัน 6) การนำ AI มาช่วยการเผยแผ่หลักการให้มีประสิทธิภาพ เพราะ AI มีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลและพฤติกรรมของผู้เข้าชม 7) การใช้ภาษาอังกฤษในการเผยแผ่ การใช้ภาษาอังกฤษช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระธรรมสามารถเข้าถึงผู้คนจากหลายประเทศและวัฒนธรรมได้ง่ายขึ้น 8) การมีความรับผิดชอบในการเผยแผ่เนื้อหาควรรวมถึงการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเลือกใช้คำพูดหรือข้อความที่เหมาะสม สอดคล้องกับวโรชา สุทธิรักษ์ (2561) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้นวัตกรรมสื่อใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0” พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของคนไทยมาตลอดประวัติศาสตร์ มีบทบาทในการดำรงชีวิตและมีการผสมผสานกับลัทธิอื่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด เพื่อให้พระพุทธศาสนายังคงอยู่ การเผยแผ่หลักการจึงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง และต้องปรับให้เข้ากับยุคสมัยรวมถึงบริบทสังคมวิธีการเผยแผ่หลักการของพระสงฆ์ไทยมีหลายรูปแบบ เช่น การเทศนา การปาฐกถา การพูดคุย การเขียนบทความ เป็นต้น ซึ่งมีความสำคัญต่อความเจริญหรือเสื่อมของพระพุทธศาสนา เมื่อเทคโนโลยีเข้ามา แหล่งข้อมูลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปโดยใช้สื่อใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และการบันทึกเสียงในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เมื่ออินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาท พระสงฆ์ได้สร้างเว็บไซต์และใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแผ่ เช่น Facebook, YouTube, Instagram, และ Twitter ซึ่งได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และสอดคล้องกับพระครูโกวิทอรธวาที และคณะ (2568) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล” พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีศักยภาพสูง หากพระสงฆ์สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม จะช่วยให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้น และสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคมยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัลพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งผ่านช่องทางที่หลากหลาย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ประกอบด้วย

1. สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นฐานของการเผยแพร่ ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงผู้รับสารอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว
2. เนื้อหาธรรมะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นการแปลงหลักธรรมให้เข้าใจง่าย ถูกต้อง และสอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคดิจิทัล
3. ชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ เป็นพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างผู้เผยแพร่และผู้รับสาร
4. การปฏิบัติธรรมในชีวิตจริง เป็นผลลัพธ์สำคัญของการเผยแพร่ที่ผู้รับสารสามารถน้อมนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต
5. หลักธรรมและจริยธรรมในการเผยแพร่ (ครอบคลุมทั้งระบบ) เป็นกรอบกำกับให้การใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารธรรมะเป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม และไม่บิดเบือนหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

สรุป

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในยุคดิจิทัล” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล บูรณาการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และนำเสนอรูปแบบการเผยแพร่ที่เป็นระบบ โดยผลการศึกษาพบว่า การใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักสำหรับการเข้าถึงและสื่อสารหลักธรรมอย่างรวดเร็ว การบูรณาการเผยแพร่พระพุทธศาสนายังเน้นการสร้างเนื้อหาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ผ่านชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์และการปฏิบัติธรรมในชีวิตจริง นอกจากนี้การใช้หลักธรรมและจริยธรรมในการเผยแพร่เป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความถูกต้องของคำสอน เพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้เผยแพร่และผู้รับสารในสังคมยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กำหนดนโยบายและแผนงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนการใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม
2. ส่งเสริมการพัฒนาเนื้อหาธรรมะที่ถูกต้อง เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมายในสังคมร่วมสมัย
3. สนับสนุนการสร้างและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา
4. พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ บุคลากร และผู้เกี่ยวข้องด้านการเผยแพร่ ให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยีควบคู่กับหลักธรรมและจริยธรรม
5. กำกับดูแลการเผยแพร่ในสื่อดิจิทัลให้เป็นไปตามหลักธรรมและจริยธรรม เพื่อคงไว้ซึ่งความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการในบริบทที่หลากหลาย ทั้งในระดับชุมชน ระดับองค์กร และระดับประเทศ

2. ควรทำการวิจัยเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างการเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัลกับการเผยแพร่ในรูปแบบดั้งเดิม เพื่อวิเคราะห์จุดเด่นและข้อจำกัดของแต่ละรูปแบบ
3. ควรศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ปัญญาประดิษฐ์ ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ การปฏิบัติธรรม และการพัฒนาศักยภาพของพุทธศาสนิกชนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- พระครูโกวิทธรรมวาที, จันทน์สม์ ตาปูลิง, และพระปลัดธวัชชัย ขตติยเมธี. (2568). บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในยุคดิจิทัล. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 “พระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์AI”* (น. 160-165). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา.
- พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาวโร (ศรีสมุทร) และบุญเตือน ทรัพย์เพชร. (2564). การจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. *วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 423–433. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/249930>
- พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล). (2561). *ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาชูชาติ จิรสัทโธ. (2565). การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 8(1), 211–224. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palissueksabuddhaghosa/article/view/247412>
- พิรงรอง รามสูต รัตนันทน. (2557). *การกำกับดูแลสื่อในยุคหลอมรวม*. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2564). *แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2564 - 2568*. กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วโรชา สุทธิรักษ์. (2561). การใช้นวัตกรรมสื่อใหม่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไทยแลนด์ 4.0. ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการการวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางนิเทศศาสตร์ ครั้งที่ 8* (น. 57-68). คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- วลีรัฐพัชร วาฤทธิ. (2557). รูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทยยุคปัจจุบัน. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 8(1), 88–94. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/article/view/188367>
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปัญญา). (2540). *ธรรมกถา*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.